

УДК: 657.1:004.056.5

Боримська К.П., к.е.н., доцент

Житомирський державний технологічний університет

СТАНДАРТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ПОСИЛЕННІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Вивчено міжнародні стандарти управління ризиками, на основі чого обґрунтовано необхідність розробки вітчизняних методичних підходів до їх облікового відображення.

Ключові слова: ризик, стандарт управління ризиками, облік ризикової діяльності.

RISK MANAGEMENT STANDARDS IN ENHANCING ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

The paper studies international standards of risk management on the basis of which the necessity for the working out domestic methodical approaches to their accounting reflection.

Key words: risk, standard of risk management, accounting for risky activities.

Боримская Е.П.

СТАНДАРТЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ В УСИЛЕНИИ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Исследовано международные стандарты управления рисками, на основании чего обоснована необходимость разработки отечественных методических подходов к их учетному отражению.

Ключевые слова: риск, стандарт управления рисками, учет рисковей деятельности.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим та практичним завданням. Надзвичайно актуальним для вітчизняних підприємств у світлі поширення світових глобалізаційних процесів постає питання оволодіння ефективними методами управління ризиками як запоруки економічній безпеці їх господарювання.

Сучасний управлінець, як особа, що планує, управляє та здійснює постійний контроль за всіма елементами довіреної йому ділянки, повинен чітко й ефективно управляти ризиками. При цьому він повинен оцінювати

можливість втрат від того чи іншого заходу і прагнути до мінімізації збитків при настанні ризикованих подій. Таку інформацію надає система бухгалтерського обліку, яка повинна бути максимально прилаштована до оперативного здійснення таких розрахунків з дотриманням їх достовірності, повноти й об'єктивності.

Необхідність розгляду й знаходження новітніх технологій управління підприємницькими ризиками підтверджується також статистичними даними. Так, економіка України є однією з найвідкритіших в світі, про що, зокрема, свідчить частка експорту у ВВП, яка протягом останніх років коливається в діапазоні 50-60%. Протягом 2010-2011 року Україна з індексом глобальної конкурентоспроможності 3,9 значно втратила свої позиції у рейтингу Всесвітнього економічного форуму, посівши серед 139 країн світу 89-е місце [1].

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню процесу управління ризиками підприємства присвячено роботи як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників: М.Н. Багієва [2], В.В. Вітлінський [3], Р.М. Качалов [5], В.А. Кравченко [6], А.О. Старосгіна [10], М.В. Сулим [12], Н.В. Хохлов [14], Г.В. Чернова [15] та ін.

За кордоном авторитетними державними та професійними організаціями прийняті та рекомендовані до широкого застосування спеціальні стандарти, безпосередньо присвячені тому, як впровадити управління ризиками в практику бізнесу. Для створення ефективних інструментів управління ризиками на підприємствах України, необхідно проаналізувати структуру основних документів, які використовуються в зарубіжній практиці, а також місце його обліково-аналітичного забезпечення, що відводиться в них.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ризик в сучасній практиці бізнесу характеризує збитки від неправильних управлінських рішень, прийнятих в результаті осмислення економічних, політичних, соціальних та інших факторів зовнішнього й внутрішнього середовища, в якому здійснює свою діяльність підприємство. Таке осмислення дійсності через деталізацію та узагальнення інформаційних потоків за різноманітними ознаками є можливим завдяки використанню інформаційної бази системи бухгалтерського обліку.

Зарубіжна практика свідчить про те, що керівництво успішних і динамічно зростаючих компаній достатньо широко застосовує управління ризиками як в окремих функціональних сферах бізнесу компанії

(функціональний ризик-менеджмент), – виробництво, фінанси, кадри і т.п., – так і в рамках всієї компанії в цілому (стратегічний, комплексний, інтегральний ризик-менеджмент) [13]. Аналіз результатів опитування українських підприємств свідчить про те, що, в маркетинговій, виробничій, інноваційній сфері більшість компаній не застосовують ризик-менеджмент в практичній діяльності [6].

В Україні найбільш розвинена, порівняно з іншими галузями народного господарства, нормативно-правова база у сфері управління ризиками банківської сфери [7]. Світова ж практика розробила цілу низку стандартів, які розглядають практичні питання управління підприємницькими ризиками: 1) Стандарт з ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій ризик-менеджменту, Великобританія, 2002 р. (Risk Management Standard, FERMA) [19]; 2) Австралійсько-новозеландський стандарт з ризик-менеджменту, 2004 р. (Australian / New Zealand Risk Management Standard AS/NZS 4360:2004) [16]; 3) документи Базельського комітету з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision), 2004 р.: стандарт достатності капіталу “Базель-2” (Basel II) і стандарти управління кредитними, фінансовими і операційними ризиками [17]; 4) Комплексні основи ризик-менеджменту в рамках всієї компанії, 2004 р. (Enterprise Risk Management – Integrated Framework (ERM)) Комітету спонсорських організацій Комісії Тредвея, США (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), USA) [18]; 5) Рекомендації з використання принципів та реалізації управління ризиками. Словник-термінів, 2009 р. (Risk management – Principles and guidelines on implementation (ISO 31000:2009) Міжнародної організації зі стандартизації (International organization for Standardization).

Ці документи дають змогу управлінській ланці підприємств отримати інформацію щодо специфіки конкретних етапів ризик-менеджменту та побудувати ефективну систему управління ризиками. Для створення ефективних інструментів регулювання ризиків на вітчизняних підприємствах, необхідно проаналізувати структуру основних стандартів, що використовуються у зарубіжній практиці.

Порівнявши структуру, наприклад, перших двох вищеперахованих стандартів, можна зробити висновок, що австралійсько-новозеландський стандарт має більш практичний характер завдяки таким розділам як: сфера застосування та використання; огляд процесу ризик-менеджменту; процес ризик-менеджменту; запровадження ефективного ризик-менеджменту. Англійський стандарт ширше розкриває теоретичний аспект питання ризику. Структура цього

стандарту містить наступні розділи: ризик; ризик-менеджмент; діагностика ризику; аналіз ризику; оцінка ризику; заходи з управління ризиками; звіт про ризики; організаційна структура та ризик-менеджмент; моніторинг [8, с. 36].

Існування розбіжностей в трактуванні основних понять, підходах до ідентифікації й діагностики зовнішніх і внутрішніх факторів ризику, та, відповідно, побудови організаційних схем процесу ризик-менеджменту [11], призвело до необхідності розробки міжнародного стандарту управління ризиками ISO 31000:2009 (Risk management – Principles and guidelines on implementation), важливим додатковим елементом став словник ризик-менеджменту. Даний словник має розв'язати проблему, яка полягає в тому, що у різних стандартах управління ризиками по-різному визначають та тлумачать основні поняття ризик-менеджменту [11].

Процес управління ризиками згідно зі стандартом ISO 31000:2009 розпочинається з визначення цілей діяльності підприємства, внутрішніх і зовнішніх факторів, що можуть вплинути на досягнення намічених завдань. Даний етап називається “встановлення оточення” (establish the context), й він передує етапові ідентифікації ризиків. Оцінка ризику відповідно до ISO 31000:2009 складається з трьох етапів: 1 етап – ідентифікація; 2 етап – аналіз; 3 етап – безпосередня оцінка. Процес оцінки ризику має бути систематичним. Етап аналізу ризику пов'язаний із дослідженням кожного виду ризику, його наслідків та ймовірностей цих наслідків. Стандарт не надає переваги кількісним або якісним методам аналізу ризику, оскільки, на думку розробників, всі методи є важливими. Після оцінки ризику приймають рішення щодо визначення рівня ризику й за попередньо встановленими критеріями визначають пріоритетні ризики. Важливим є також етап управління ризиками – процес удосконалення наявних та розроблення і впровадження нових методів управління ризиками. Управління ризиками охоплює оцінку та вибір альтернатив, а також аналіз витрат і переваг та оцінку нових ризиків, що можуть бути спричинені вибором того чи іншого методу управління ризиками.

Як зазначають О.М. Донець та ін. [4], впроваджуючи ISO 31000, підприємство може порівняти свою практику з міжнародним досвідом і привнести свій власний досвід у світову практику управління ризиками. Проте використовувати стандарти у процесі управління ризиками можна не лише в рамках підприємства. Дослідники А.О. Старостіна та В.А. Кравченко у своїх працях показали, як можна застосовувати міжнародні стандарти на державному рівні на прикладі “Державної програми соціального та

економічного розвитку України” [6; 10].

При цьому слід брати й до уваги те, що стандарти, розроблені закордонними організаціями, призначені для застосування, в основному у великих компаніях, досвідчені фахівці яких пройшли відповідну підготовку та володіють сучасними методами ризик-менеджменту. По-друге, розробники стандартів, у більшості випадків, прямо вказують на те, що “ідентифікація ризиків організації, як правило, проводиться незалежними консультантами” [9].

Одним з небагатьох законодавчо затверджених стандартів у сфері управління ризиками є “Закон Сарбейнса-Окслі” (Sarbanes-Oxley Act), який розглядає, перш за все, питання внутрішнього контролю і достовірності фінансової звітності, а також опосередковано регулює процес управління ризиками.

Таким чином, взявши за основу світові розробки положень з управління ризиками підприємства, вітчизняні суб’єкти господарювання можуть розробити й документально оформити власні методичні рекомендації щодо: 1) виявлення ризиків підприємства; 2) аналізу ризиків підприємства; 3) організації облікового відображення наслідків реалізації ризиків підприємства за минулі звітні періоди; 4) визначення розміру оптимального рівня ризиків підприємства з основними видами методів управління ризиками; 5) підготовки звітності про результати управління ризиками підприємства, а також відповідальних за діагностику й оцінку ймовірності прояву того чи іншого ризику. Лише за таких умов можна досягти підвищення інформативності системи виявлення та усунення можливостей і загроз в масштабах підприємства й економіки в цілому, що, в свою чергу, підвищить аналітичність й достовірність бухгалтерської звітності, а також поліпшить контроль, ефективний розподіл і використання ресурсів для усунення ризикових дій.

Висновки. Отже, аналіз світових напрацювань у вирішенні проблем забезпечення процесу управління ризиками підтверджує необхідність використання міжнародних стандартів ризик-менеджменту в процесі управління ризиками вітчизняними суб’єктами господарювання. В свою чергу, вітчизняні підприємства потребують певної адаптації змісту цих документів до їх діяльності. Ефективне впровадження міжнародних стандартів потребує наукових розробок щодо вдосконалення методів, прийомів, етапів управління ризиками, в тому числі, їх облікового відображення, які б відповідали міжнародному досвіду, і одночасно, враховували особливості економічної ситуації в Україні.

Значна частина проаналізованих стандартів діють на основі угоди між

їх учасниками. Один з небагатьох законодавчо затверджених стандартів у сфері управління ризиками – це «Закон Сарбейнса-Окслі». Але і цей закон не гарантує успішності дій і процедур, що обумовлює необхідність розробки методичних підходів до облікового відображення таких ризиків, формування інформаційного забезпечення процесу управління ризиками підприємств та прийняття ефективних управлінських рішень в умовах динамічного конкурентного середовища господарювання вітчизняних суб'єктів бізнесу.

1. Аналітична записка: Конкурентоспроможність України: оцінка Всесвітнього економічного форуму (за Звітом про глобальну конкурентоспроможність 2010 – 2011), [Електронний варіант]. – Режим доступу до сайту: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71439>
2. Багієва М.Н. Концептуальные основы анализа и оценки рисков предприятия: учеб. пособие [по курсу «Управление рисками»] / М.Н. Багієва; за ред. Д.В. Соколова. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. – 52 с.
3. Вітлінський В.В. Економічний ризик та методи його вимірювання / Вітлінський В.В., Наконечний С. І., Шарапов О. Д. – К.: КНЕУ, 2000. – 354 с.
4. Донець О.М. Використання міжнародних стандартів в управлінні ризиками / О.М. Донець, Т.В. Савельєва, Ю.І. Урецька / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knuba.edu.ua/doc/zbirnyk1/urss6_pdf/36-42.pdf
5. Качалов Р.М. Управление хозяйственным риском / Р.М. Качалов [РАН; Центральный экономико-математический ин-т]. – М.: Наука, 2002. – 192 с.
6. Кравченко В.А. Функціональний та інтегральний підходи до управління підприємницькими ризиками: теорія та практика / Кравченко В.А. // Проблеми системного підходу в економіці. – 2008. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm/
7. Круш П.В. Стандарт з управління ризиками підприємства: стан та перспективи впровадження / П.В. Круш, Ю.В. Тюленєва / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.kpi.ua/ru/node/279>
8. Немчин М.С. Використання міжнародних стандартів ризик-менеджменту на вітчизняних підприємствах / М.С. Немчин, В.М. Хобта // Сучасний стан і проблеми інвестиційного розвитку — 2008 / Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених. — Донецьк, ДонНТУ — 2009, с. 35-36.
9. Стандарт ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій з ризик-менеджменту (RiskManagement Standard, FERMA – р.6) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ferma.eu/Default.aspx?tabid=195>. - Назва з екрану.
10. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент. Теорія і практика. К.: ІВЦ “Політехніка”, 2004. —200с.
11. Стрельбіцька Н. Уніфікований міжнародний стандарт ризик-менеджменту як відповідь на виклики глобалізації [Електронний ресурс] / Н. Стрельбіцька // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11snyvnh.pdf>.
12. Сулим М.В. Економічний ризик та методи його вимірювання: [навч. посіб.] / М.В. Сулим. – Львів: Вид-во Львів. комерц. академії, 2003. – 196 с.
13. Томас Бартон. Риск-менеджмент. Практика ведучих компаній / Томас Бартон, Уільям Шенкир, Пол Уокер : Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс»,

2008. – 208 с.

14. Хохлов Н.В. Управление риском / Хохлов Н.В. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.
15. Чернова Г.В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Г.В. Чернова. – СПб: Питер, 2000. – 170 с.
16. Australian/New Zealand Standard AS/NZS 4360:2004 / [Электронный вариант]. – Режим доступа: www.standards.com.au
17. Basel Committee on Banking Supervision) / [Электронный вариант]. – Режим доступа: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
18. Enterprise Risk Management – Integrated Framework / [Электронный вариант]. – Режим доступа: <http://www.coso.org/publications.htm>
19. Publications Risk Management Standard / [Электронный вариант]. – Режим доступа: <http://www.airmic.com/publications.asp>